

סא. א. התובע את חברו מנה הלוייתך בעדים, ויש עדים שנתן לו אך אינם יודעים אם נתנו כהלוואה או כמתנה או פרעון חוב – מה דינו?
 ב. האומר לחברו מנה מניתי לך בצד עמוד פלוני, והשיב: לא עברתי בצד עמוד זה, והעדים מעידים שהטיל שם מים – מה דינו?

א. התובע את חברו על הלוואה בעדים ויש עדים שנתן לו אבל אינם יודעים בתורת מה נתן; אם הלה אומר אכן נטלתי מנה אך את שלי נטלתי – פטור (ונשבע היסת. רי"ף ורמב"ם). ואם הכחיש שנתן לו, הרי כשבאו עדים שנתן לו הוחזק כפרן לדבר זה ואינו נאמן בשבועה להיפטר (רש"י ואו"ז. ואין יכול לומר במתנה נתת לי (ר"י בן מגאש, רא"ש). ועתוס' שהרי זה כאומר אם נתתי אני חייב).

א. דוקא כשכפר בבית דין (רמב"ם טוען ונטען ו, ב). ודוקא כשהלה בא לחזור בו מחמת העדים המכחישים אותו, אבל אם אין עדים וחוזר בו ואומר אכן נתת לי מנה אבל מתנה היה וכד' – לא הוחזק כפרן בכך (ר"י בן מגאש, רמב"ם, מאירי).

ב. יש אומרים, דוקא אם תבעו 'מנה מניתי לך' והלה הכחיש, אז הוחזק כפרן, אבל 'מנה הלוייתך' והלה אמר להד"ם, ואח"כ העדים מעידים אותו שמנה בפניהם, יכול לפרש דבריו שמה שאמר להד"ם כוונתו על ההלוואה, אבל מנה לו מעות כמתנה או פרעון (עפ"י ב"ח עט; ש"ך סק"א עפ"י רבנו ירוחם. וע' בלשון הרמב"ם טוען ונטען ו, ב).

ב. האומר לחברו מנה מניתי לך בצד עמוד פלוני והלה אמר לא עברתי בצד עמוד זה והעדים מעידים שהטיל שם מים (או עמד שם לצורך אחר. כ"מ ברמב"ם טו"ג ו, ד), ריש לקיש (כלשנא קמא) החזיקו ככפרן, ורב נחמן דחה דבריו הואיל ולא אמר 'מעולם' כוונתו היתה לעסק זה בלבד. ואם אמר 'מעולם', רב נחמן אמר שהוחזק כפרן (לאיכא דאמרי') ורבה נחלק, דכל מלתא דלא רמיא עליה דאינש – לאו אדעתיה. הלכה כרביא שפטור (רי"ף, ר"י בן מגאש, רמב"ם, או"ז ורא"ש).

דף לה

סב. אלו דינים מפורטים בסוגיא הנצרכים לחיוב קרבן העדות, ומה מקורותיהם?

התנאים הנצרכים לחיוב קרבן שבועה:

עדות על תביעת ממון שיש לו, שאילו היו מעידים היה זוכה באותו ממון – למעט הבטחה בעלמא שהבטיח פלוני ליתן לו מתנה. (תחטא תחטא משבועת הפקדון).

אפילו עשה קנין בהתחייבותו – קנין דברים בעלמא הוא ולא נקנה כלום (ר"י מגאש. ע' ריש ב"ב).

– שהעדות תקדם לשבועה. להוציא משביע את עדים לכשידעו לו עדות (ושמע קול אלה והוא עד).

– יחוד העדים בשבועה. לאפוקי השביע סיעת אנשים, או כגון בבית הכנסת, אפילו עדין סמוכים אליו – אינו חייב עד שייחד את העדים (והוא עד), כגון שאמר: 'משביע אני את העומדים כאן' (– לצדי. כפרש"י).

- א. דוקא אם מייחד צד מסויים בבית הכנסת וכד' (רבנו יהונתן). ובאור זרוע צדד שאם משביע את כל אותם שבבית הכנסת וכד' – הוי יחוד. וכן כתב בספר תורת חיים על פי לשון הרמב"ם (שבועות ט, ט), שאם השביע את כולם שאם יודעים לו עדות יעידו – הרי ייחדם, משא"כ אם השביע רק את היודע לו עדות מביניהם – לא ייחד. (ויתכן שהכל מודים בכך, ומה שכתבו ראשונים שמייחד צד מסויים, היינו כשאומר בסתם 'כל היודע מכם עדות').
- ב. אם תבע עדים מסוימים מקודם, אף אם כשהשביע לא ייחד עדים אלא השביע בסתם את כל היודע לו עדות – חייבים (עפ"י ר"י בן מגאש ומאירי).

- כשהעדות ראויה וכשרה, להוציא קרובים או פסולים, ואפילו נמצא אחד מהם קרוב או פסול (ונשאר שנים כשרים. תוס'), או שמעו עד מפי עד – פטורים. (אם לא יגיד – בראיין להגדה).
- א. יש שכתבו עפ"י הירושלמי (והובא ברשב"א) שבמושבע מפי עצמו, אפילו בעדים פסולים – חייבים. ויש אומרים שזהו רק לרבי מאיר. וי"א שמדובר כשקבלום הצדדים להאמינם.
- ב. כתב הרמב"ן וש"ר שאפילו אמר בעל-הדין נאמן עלי עד מפי עד או קרובים ופסולים – אין העדים חייבים קרבן שבועה, שבראויים להעיד דיבר הכתוב. ונסתייע מהירושלמי שעד אחד שהאמינוהו כשנים – אינו חייב.

– שיתבע התובע עצמו [או שלוחו הבא בהרשאה, כנ"ל לג]. (אם לוא יגיד' – אם לו לא יגיד).

- סג. א. אמר לעדים 'משביעני עליכם' מצוה אני עליכם' אוסרכם אני' כובלכם אני' – האם חייבים קרבן שבועה? ב. השביעם בכינויים, או שהשביעם בלא שם ובלא כינוי – האם חייבים?
- א. בכל הלשונות, אם לא הזכיר 'שבועה' לעדים – אינם חייבים. כן פרש אביי. דלא כרבי יהודה שאמר 'מצוה אני עליכם בצוואה האמורה בתורה' אוסרכם אני באיסור האמור בתורה' – חייבים. וכן פסק הרמב"ם, כאביי (שבועות ט, יא).

- ב. השביע בכינויי השם, לסתם מתניתין – חייבים, כגון בחנון ורחום בארץ אפים ברב חסד. ופירש אביי הכוונה במי ששמו רחום, במי ששמו חנון [שהרי אין אחר שנקרא כן, להוציא 'בשמים ובארץ' שיש לומר שהשביע בשמים ובארץ עצמם ואין זו שבועה (ואף אם כוונתו למי שהשמים והארץ שלו, אא"כ הזכיר בפירוש שנשבע במי שעשאן. ערמב"ם יב, ג ומאירי)]. ולרבי חנינא בר אידי אינם חייבים אלא בשם המיוחד. א. הלכה כחכמים וכפירוש אביי, 'במי ששמו רחום... במי ששמו ארץ אפים' (רמב"ם ב, ג-ג; ט, יא). ובריטב"א משמע (וכן ריהטא דגמרא) שאמר 'רחום וחנון'.
- ב. השביע ללא שם וללא כינוי, אף על פי שהזכיר לשון שבועה – פטורים (כן משמע מרש"י, וכן פסקו הר"י בן מגאש (לו) והרמב"ם (ט, יא) ומאירי. ובפירוש ר"י מלונגיל נראה שצריך שיאחזו ספר תורה או חומש וישביעו במה שכתוב בתורה שבזרועו, או ישביענו בשם. משא"כ 'בשמים ובארץ' אין מועיל אפילו אוזו ספר).
- ויש חולקים וסוברים שאם אמר 'משביע / מצוה אני עליכם בשבועה' – אין צריך הזכרת שם לרבנן (רשב"א ועוד). ועריטב"א שלרב יהודה אפשר שאם אמר 'בשבועה האמורה בתורה' די בכך אפילו לר"ח בר אידי.
- וכן נחלקו הראשונים (ערשב"א ריטב"א ור"ן כאן ובריש נדרים; רמב"ם וראב"ד שבועות ב; או"ז להלן לט): לענין הצרכת שם בשאר שבועות ביטוי.

סד. א. אלו הם השמות שאינם נמחקים?

ב. אלו הם הנמחקים?

ג. התחיל לכתוב שם השם ולא גמרו – האם מותר למחוק?

ד. אותיות הנטפלות לשם – האם מותר למחוק?

א. שמות אלקות, אדנות והוי' – וכן 'אהי-ה אשר...'; שד-י; צ"באות – אינם נמחקים. (והמאבד שם משמות הקודש לוקה מן התורה שנאמר ואבדתם את שמם.. לא תעשו כן לה"א. רמב"ם יסוה"ת ו,א). רבי יוסי אומר: צ-באות כולו נמחק, שלא נקרא כן אלא על שם ישראל. אמר שמואל: אין הלכה כרבי יוסי.

א. גרסת הרשב"א – שלא כר"ח ורי"ף ורמב"ם – הלכה כרבי יוסי.

ב. לפי גירסתנו בספרי הרמב"ם (יסוה"ת ו,ב) אין מובא שם 'אהיה' לענין איסור מחיקה. ואפשר שלא גרס כן בברייתא. ואולם נראה שנוסחת ונציה בספרי הרמב"ם נכונה שלפיה גורסים גם שם זה (עפ"י כסף משנה).

ג. כתב שם מן השמות שאינם נמחקים בכונת חול, כגון 'זבח לאלהים יחרם' 'ראה נתתיך אלהים לפרעה' – נמחק (ראשונים עפ"י הגמרא).

ב. הכינויים: הגדול, הגבור והנורא, האדיר והחזק והאמיץ והעוזו, חנון ורחום, אך אפים ורב חסד – הרי אלו נמחקים.

יש אומרים שהכינויים נמחקים רק כשנכתבו שלא במקומן ונכתבו לבדן בלא שאר כל הפסוק. והמאירי חלק וכתב שאפילו במקומן מותר למחוק לצורך, אבל שלא לצורך כל מחיקה אסורה [אלא שאין לוקה עליהם. ואפילו אבדן או שרפן דרך פירוק עול או הכעסה – אינו לוקה אלא שמכים אותו מכת מרדות]. (וערמב"ם יסוה"ת ו,ח) שכתבי הקודש אסור לשרפם או לאבדם ביד, והמאבדם ביד מכים אותו מכת מרדות.

ג. אל"ף למ"ד מאלקים, יו"ד ה"א משם הוי' – אינו נמחק. אבל שי"ן דל"ת או צד"י בי"ת (והוא הדין כשכתב יותר, כל שלא השלים השם. ריטב"א) – נמחקים.

א. לגרסתנו (וכ"כ המאירי), אל"ף דל"ת משם אדנות – נמחק. וכן אל"ף ה"א מ'אהי' (ירושלמי). ולגרסת ר"ח – אסור באל"ף דל"ת (שמו משום ששם המיוחד הוא יש להחמיר בו יותר (תוס'). ויש מחמירים אף באל"ף ה"א מ'אהי-ה' (רמ"א), ובתורת-חיים חולק.

ב. כתב יו"ד ה"א כשם בפני עצמו – ודאי אינו נמחק (רמב"ם יסוה"ת ו,ד. וע"ש בכס"מ שצדד בפירוש אחד שהראב"ד חולק על דין זה).

ג. כתב שם של שי"ן דל"ת יו"ד או צ-באות – אף מקצת מהן אינו נמחק (כס"מ שם, דלא כמהר"ם אלשקר בדעת הראב"ד. וכן נקט לעיקר בלח"מ יסוה"ת ו,א).

ד. לתנא קמא, כל הנטפל לשם, בין מלפניו בין מלאחריו – נמחק. אחרים אומרים: לאחריו אינו נמחק, שכבר קדשו השם. אמר רב הונא: הלכה כאחרים.

ומכל מקום אין לוקים על מחיקת הנטפל לשם לאחריו אלא שמכים אותו מכת מרדות (רמב"ם יסוה"ת ו,ג).

סה. האם השמות הכתובים בפרשיות דלהלן, קדש הם או חול?

א. באברהם (יש וירא).

ב. בלוט.

ג. בנבות.

ד. במיכה.

ה. בגבעת בנימין.

ו. 'שלמה' שבשיר השירים.

ז. 'מלך' האמור בדניאל.

א. כל השמות הכתובים באברהם ב'וירא אליו' – קודש, מלבד ויאמר א' אם נא מצאתי חן בעיניך שנחלקו בו התנאים, והוכיחו מדברי שמואל שגם הוא קודש.

ב. שמות האמורים בלוט (בפנייתו אל המלאכים) – חול, חוץ מויאמר לוט אליהם אל נא א' הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי – שהוא קדש. (ואין מלבד זה אלא שם אחד של אדנות, ונקטו 'כל שמות' אגב האחרים. ראשונים).

ג. כל שמות האמורים בנבות – קדש.

ד. השמות שבמיכה – חול. רבי אליעזר אומר: אל"ף למ"ד – חול, יו"ד ה"י – קדש. חוץ מזה שבאל"ף למ"ד והוא קדש – כל ימי היות בית האלקים בשילה.

נראה שגם תנא קמא אינו חולק ששמות הוי' הכתובים שם – קודש (כ"מ מרש"י וז"ל בן מגאש. והרמב"ם סתם שכל השמות חול).

ה. בגבעת בנימין (כשעלו כל בני ישראל להלחם עם בני בנימין) – רבי אליעזר אומר: חול. רבי יהושע אומר: קדש.

וכן פסק הרמב"ם, שהן קודש (יסוה"ת ו,ט).

יש מי שפירש שנחלקו אף בשם המיוחד הכתוב שם [אך אין בכלל זה 'וישאלו בה' לאמר' שהרי בשם ממש שאלו. עתורא"ש]. והרמב"ן (כט.) תמה על כך, וצדד לפרש שהכתוב כינהו לכבודם וכתב שם המיוחד, וכשאמר רבי אליעזר חול, לא שמותר למחוקו (כי השם עצמו קודש אלא שנשתמש הכתוב בשם קודש על חול). או גם, 'אלהים' האמור בפרשה מותר למחוק לדבריו, אבל לא לשם המיוחד.

ו. כל 'שלמה' שבשיר השירים – כולם קדש, חוץ מהאלף לך שלמה. ויש אומרים חוץ מהנה מטתו של שלמה. וכן נקט שמואל.

כתבו הראשונים שאין הכוונה שהם קודש לענין מחיקה רק דינם ככינויים [אלא לענין פירוש, או לענין מלקות בקללה אם אמר במי שנקרא שלמה בשה"ש, או שהמשיבוע בו חייב], וכן הסופרים אינם נמנעים מלמחוקו (ערמב"ם יסוה"ת ו,ט; רמב"ן ורשב"א). ויש חולקים (ערמב"ן).

ז. 'מלך' שבדניאל – כולם חול חוץ מזה: **את מלכא מלך מלכיא...** (כלומר, **את – מלכא** (= אתה מלך. עד כאן מלות הפנייה אל נבוכדנצר). **מלך מלכיא די אלה שמיא – מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יחב לך** (= מלך המלכים אשר הוא אלקי השמים, את המלכות החוסן והתוקף והכבוד נתן לך).
 וי"א אף מזה: **מרי חלמא לשנאך ופשרה לערך** (= אד', החלום לשונאך ופתרונו לצרך).
 אף על פי שהוא קודש – נמחק, ככינויים (רמב"ם רמב"ן ועוד).

דפים לה – לו

10. השבעת עדים המחייבת קרבן שבועה, כיצד? האם די בלשון שבועה ללא אלה או באלה ללא שבועה?

כאמור לעיל, לאביי צריך שיזכיר לשון שבועה דוקא. ודי בשבועה בלא אלה או באלה בלא לשון שבועה (ושמעה קול אלה – ושמעה אלה, ושמעה קול. וכן למדו מהאמור בסוטה ש'אלה' לשון שבועה היא. ורבי אבהו למד זאת מהאמור בצדקיהו ויבא אתו באלה וכתוב וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלקים).

לדעת רבי חנינא בר אידי המצריך שבועה בשם, הוא הדין באלה, כשמקלל העד אם לא יעיד, אין חיוב עד שקילל בשם המיוחד. וכן לדעת המצריכים כינוי עכ"פ, אף בארור צריך (עפ"י ר"י בן מגאש כאן ולהלן לה: רמב"ם ב, ב).

דף לו

10. א. מהם שימושי הלשון של 'ארור'?

ב. מהם שימושי הלשון של 'אמן'?

ג. האם 'הן הן' או 'לאו לאו' לשונות שבועה הן?

א. 'ארור' יכול לשמש כלשון נידוי, כלשון קללה וכלשון שבועה. (הכל לפי הענין. עפרש"י וריטב"א).
 אם נתכוין בלשון 'ארור' לשלשת הדברים – כולם חלו. וכל שאמרו הב"ד 'ארור' סתם ולא הוכיחו לאיזה דבר מאלו השלשה נתכוונו, אם הורגלו קודם לכן בארור זה לענין ידוע – סתם כפירושם. ואם לאו – סתמו קללה. (עפ"י ריטב"א).
 ושייך לשון 'ארור' כשבועה הן בשבועה דלהבא הן בלשעבר (שם. וע"ש בהרחבה חילוקי הדינים בכל שלשת הענינים).

ב. העונה 'אמן' על שבועה – כמוציא שבועה מפיו דמי. וכן משמש ה'אמן' כקבלת דברים ותנאים והתחייבויות שבין אדם לחברו. וגם משמש כהאמנת דברים (וראוי לענותו על דברי תפילה ותחינה, שהוא לשון מאמן הדברים, שיהא רצון שיתאמתו. רש"י).

ג. כפילות 'הן' או 'לאו' הרי הן כשבועה.

התוס' כתבו: לא שבועה ממש אלא שיש להזהר בדבר, וקצת עונש יש בו. ויש ראשונים שנראה מדבריהם שהיא שבועה ממש, אבל רק אם כוונתו להיותם כשבועה או ל'לאו לאו' של הקב"ה (ערמב"ן, רמב"ם ב, ר"י מלונגיל וריטב"א. וכ"מ בטשו"ע. ע' תורת חיים).